

Několik nových poznatků o avifauně Frýdlantského výběžku (severní Čechy)

New data on birds of the Frýdlant region (northern Bohemia)

Martin PUDIL¹⁾ & Jakub ČEJKA²⁾

¹⁾ Severočeské muzeum v Liberci, Masarykova 11, CZ – 460 01 Liberec;
e-mail: martin.pudil@muzeumlb.cz

²⁾ Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, středisko Liberec, U Jezu 10, CZ – 460 01 Liberec;
e-mail: jakub.cejka@nature.cz

Abstract. The paper summarizes recent records (2007–2009) of nine bird species, which were previously considered non-breeding, probably or possibly breeding in the Frýdlant region.

Key words: birds, new records, faunistics, Frýdlant region, northern Bohemia

ÚVOD

Frýdlantský výběžek je hradbou Jizerských hor oddělen z jihu od České kotliny, směrem k severu je otevřen do polských nížin. Touto polohou je ovlivňována i místní fauna, ornitofauna nevyjímaje. Celé území náleží do geomorfologického celku Frýdlantská pahorkatina. Jedná se o převážně zemědělsky využívanou krajinu s velkým zastoupením kulturních luk a pastvin. Zejména v západní části území se nacházejí menší rybníky a mokřady. Lesní porosty mají většinou kulturní charakter s dominancí smrku a méně často i borovice. Pro teplejší západní část pahorkatiny jsou charakteristické smíšené listnaté háje s dubem, lípou a habrem, někdy i s jasanem, javorem klenem i mléčem a bukem. Podrobněji území charakterizovali např. Vonička & Višňák (2008).

Navzdory skutečnosti, že ornitologické výzkumy mají na Frýdlantsku více než stoletou tradici (např. Eder 1899), jsme o současném složení avifauny této oblasti informováni stále nedostatečně. Často jsou jednotlivé zprávy rozptýleny v příspěvcích zabývajících se jednotlivými druhy nebo pouze menšími částmi tohoto území (např. Vondráček 1983; Pudil 2003). O ucelený přehled ptačích druhů Frýdlantska se pokusil Vondráček (2005), ani tato práce však nepostihla všechny hnízdící druhy, neboť se jedná pouze o excerpce již dříve uveřejněných pozorování, doplněnou o několik nových záznamů. Z výše uvedených důvodů bylo od roku 2008 pristoupeno k podrobnému mapování hnízdního rozšíření ptáků Frýdlantska. Již v prvních dvou letech přineslo toto mapování mnoho zajímavých pozorování. Cílem předkládaného příspěvku je uvést nejdůležitější poznatky z uvedeného hnízdního mapování a aktualizovat tak dosavadní znalosti o avifauně Frýdlantska.

MATERIÁL A METODIKA

Většina prezentovaných výsledků byla získána v rámci hnízdního mapování ptáků Frýdlantska v letech 2008–2009. Mapování probíhalo převážně bodovou metodou (Janda & Řepa 1986), sčítacími body bylo pokryto rovnoměrně celé území. Druhy a skupiny druhů, které jsou bodovou metodou obtížně zjistitelné (sovy, dravci,

chřástal polní apod.), byly sledovány jinými vhodnými metodami, specifickými pro danou skupinu (Janda & Řepa 1986). Další údaje byly získány v rámci monitoringu druhů chráněných směrnici EU o ptácích (Natura 2000) nebo při náhodném pozorování. Hnízdní mapování ptáků Frýdlantska bude pokračovat i v dalších letech a výsledky budou proto podle potřeby dále aktualizovány.

VÝSLEDKY

Botaurus stellaris (bukač velký)

Druh zastížený jen vzácně, jediné dosavadní pozorování je z rybníku Dubák v roce 1987 (Vondráček 1988). Druhý z autorů tohoto příspěvku jej pozoroval u rybníčků v osadě V Poli jv. od rybníku Dubák dne 10.VII.2007. Již mimo sledované území, nicméně v jeho bezprostřední blízkosti – u rybníčku v polském Zawidowě – byl prvním autorem spolu s několika dalšími ornitology zaznamenán volající samec dne 1.V.2009.

Milvus milvus (luňák červený)

Na Frýdlantsku je zaznamenáván od počátku 80. let 20. století (Vondráček 2005). Pravidelněji je pozorován zhruba od druhé poloviny 90. let, jeho početnost zde má stále stoupající tendenci. V letech 2007–2009 byla zaznamenána řada pozorování v hnízdním období po celém Frýdlantsku a luňák červený se zde stal již relativně běžným ptákem. Několikrát byla spatřena i čerstvě vylétlá mláďata, úspěšné hnízdění ale dosud nebylo zdokumentováno. V roce 2008 byl zjištěn neúspěšný pokus o hnízdění poblíž Dětrichova, kde bylo hnízdo opuštěno patrně ještě před snesením snůšky a později spadlo. V roce 2009 proběhlo další neúspěšné hnízdění u Raspenavy (hnízdo se dvěma mláďaty spadlo při větrné smršti, jedno mládě bylo nalezeno mrtvé pod hnízdem, druhé bylo předáno do péče záchranné stanice v Liberci). Pro celé Frýdlantsko lze v současné době odhadnout početnost na 3–5 hnízdících párů.

Milvus migrans (luňák hnědý)

Na Frýdlantsku mnohem vzácnější než luňák červený. V průběhu 20. století bylo zaznamenáno pouze několik pozorování (Vondráček 2005). Přestože počet pozorování v hnízdním období od r. 2005 stoupá (např. 3.V.2008 1 ex. u Frýdlantu), jde stále jen o ojedinělé záznamy. Hnízdění ani pokus o něj dosud nebyly zdokumentovány.

Mergus merganser (morčák velký)

Do roku 2000 z Frýdlantska neuváděný, jako hnízdící druh jej poprvé uvádí Pudil (2007). První pozorování po roce 2000 byla zaznamenána v průběhu zimy a předjaří, např. 28.III.2001, jeden pár na rybníku Dubák (Pudil 2007). Od roku 2005 se morčáci na řece Smědě vyskytovali i v průběhu hnízdní sezóny, např. 25.V.2007, jeden samec, dvě samice a šest mláďat u Předlánců (Pudil 2007), 4.V.2008 u Kunratic, na jaře 2009 byla na břehu Smědě opět u Předlánců pozorována samice opouštějící dutinu. Dospělí ptáci byli v blízkosti dutiny opakovaně pozorováni, avšak hnízdění v ní nebylo spolehlivě doloženo. Početnost morčáka velkého na Frýdlantsku odhadujeme na 3–4 páry.

Aegolius funereus (sýc rousný)

Druh nebyl dosud z Frýdlantska uváděn. Dne 13.II.2008 byl zjištěn jeden houkající samec v lese jihozápadně od Jindřichovic pod Smrkem, 3.II.2009 byl zjištěn další houkající samec u Kunratic.

Asio otus (kalous ušatý)

Dosud uváděn pouze Vondráčkem (1983) ze dne 28.VIII.1982 ze Srbské podle nálezu obrysového pera. Dne 10.VII.2007 a znovu několikrát na jaře 2008 byl zaznamenán houkající samec u osady V Poli u Černous.

Luscinia svecica (slavík modráček)

Vzhledem k přítomnosti vhodných hnízdních biotopů na Frýdlantsku poněkud překvapivě velmi vzácný druh. Dosud bylo bez bližších údajů publikováno jediné, velmi neurčité pozorování z Nového Města pod Smrkem z počátku šedesátých let 20. století (Vondráček 1983). Dne 8.V.2009 byl zaznamenán zpívající samec pod hrází Dubového rybníka, v dalších dnech však již nebyl zjištěn ani pomocí provokace nahrávkou zpěvu.

Sylvia nisoria (pěnice vlašská)

Velmi ojediněle zastížený druh. V kartotéce Severočeského muzea v Liberci je záznam pozorování zpívajícího samce u Smědé mezi Černousy a Předlánci dne 17.V.1975 (M. Nevrlý observ.). Vondráček (1998-1999) uvádí zpívajícího samce u rybníku Dubák dne 29.V.1977. Dne 30.V.2009 byli zjištěni dva samci v aleji vedoucí od Andělky k Boleslavi.

Emberiza hortulana (strnad zahradní)

Velmi vzácně se vyskytující druh, zaznamenána jsou pouze dvě pozorování z 80. let 20. století (Kolektiv 1988; Vondráček 2005). V kartotéce Severočeského muzea v Liberci je záznam zpívajícího samce z května 1990 u Krásného Lesa (M. Nevrlý observ.). Dne 30.V.2009 byl zjištěn zpívající samec u Andělky.

DISKUSE

Zvýšená pozornost věnovaná avifauně Frýdlantska přinesla řadu nových zajímavých pozorování druhů, o kterých se předpokládalo, že zde již nežijí nebo se vyskytují jen vzácně na tahu či potulce. V případě bukače to do značné míry stále platí. Nicméně vzhledem ke zjištěnému výskytu ve vhodném hnízdním prostředí v hnízdní době nelze vyloučit nepravdělné zahnízdění např. na rybníku Dubák u Černous.

Výskyt obou druhů luňáků byl známý i z minulosti, avšak jednalo se o ojedinělá pozorování. Zatímco u luňáka červeného již předpokládáme pravidelné hnízdění několika párů, v případě luňáka hnědého jsou pozorování stále málo četná a hnízdění není zatím pravděpodobné. Nelze vyloučit, že se jedná o zálety ze sousedních regionů.

Zcela jiná situace je u morčáka velkého. Tento druh v ČR nepravidelně hnízdí na různých lokalitách již alespoň od 19. století, ale teprve od roku 1999 je zjišťováno pravidelné hnízdění na severní Moravě (Šťastný et al 2006). Od té doby obsazuje stále nové lokality zejména při severní hranici ČR, jednou z nich je i řeka Smědá, kde lze již také hovořit o pravidelném hnízdění.

Sýc rousný nebyl do této doby na Frýdlantsku vůbec zjištěn. Všechna dosavadní pozorování uváděná Vondráčkem (2005) náleží geograficky do Jizerských hor. Podobné je to v případě kalouse ušatého. Výskyt doložený nálezem jediného pera (Vondráček 2005) nelze posoudit jako zcela jednoznačný.

Také zjištění slavíka modráčka lze považovat za první pozorování, neboť nález severského poddruhu, slavíka modráčka tundrového (*Luscinia svecica svecica*) z Nového Města pod Smrkem (Vondráček 1983), je velmi neurčitý a sporný. Pěnice vlašská byla na Frýdlantsku naposledy zjištěna v sedmdesátých letech 20. století a strnad zahradní v roce 1990. U těchto dvou druhů nelze s jistotou stanovit, zda se jedná o návrat na území Frýdlantska nebo zda pouze unikaly pozornosti. Nicméně pravděpodobnější je první možnost. Není tedy vyloučen výskyt obou těchto druhů na dalších vhodných, dosud nesledovaných lokalitách Frýdlantska. Lze předpokládat, že v sousedním Polsku jsou oba druhy více rozšířené (Hagemeijer & Blair 1997).

Celkem byl v průběhu mapování hnízdního rozšíření ptáků a doplňujících pozorování na Frýdlantsku v letech 2007–2009 prokázán hnízdní výskyt devíti ptačích druhů považovaných v této oblasti za nehnízdící, z nichž šest druhů (luňák červený, morčák velký, sýc rousný, kalous ušatý, pěnice vlašská a strnad zahradní) na Frýdlantsku pravděpodobně nebo prokazatelně hnízdí. Hnízdění morčáka velkého již bylo publikováno Pudilem (2007). V případě bukače velkého, luňáka hnědého a slavíka modráčka je hnízdění možné.

Poděkování. Rádi bychom poděkovali všem ornitologům, kteří se podíleli na mapování hnízdního rozšíření ptáků Frýdlantska. Jsou to: V. Beran, T. Brinke, P. Cehláriková, J. Cepák, D. Křenek, T. Korytář, P. Kurka, V. Prášek, M. Prokopová, P. Slámová, J. Sychra, V. Škorpíková a M. Valášek.

LITERATURA

- EDER R. 1899: Ornithologische Notizen aus Neustadt bei Friedlant in Böhmen. *Ornithologische Jahrbuch*, X, Heft 5: 161-175.
- HAGEMEIJER W. J. M. & BLAIR M. J. 1997: *The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance*. T & A D Poyser, London, 903 pp.
- JANDA J. & ŘEPA P. 1986: *Metody kvantitativního výzkumu v ornitologii*. Státní zemědělské nakladatelství, Přerov, 158 pp (in Czech).
- KOLEKTIV 1988: Výskyt vzácnějších druhů ptáků v Severočeském kraji. (Das Vorkommen der selteneren Vogelarten im Nordböhmischem Kreise). *Fauna Bohemiae Septentrionalis*, Ústí nad Labem, 13: 67-72 (in Czech).
- PUDIL M. 2003: Fauna obratlovců dvou pískoven a jednoho čedičového lomu na Liberecku. (The vertebrate fauna of two sand-pits and one basalt-pit in Liberec region). *Sborník Severočeského Muzea, Přírodní Vědy*, Liberec, 23: 175-179 (in Czech, English summary).
- PUDIL M. 2007: Fauna obratlovců Přírodní rezervace Meandry Smědě na Frýdlantsku. (Vertebrate fauna of the Meandry Smědě Nature Reserve in the Frýdlant Region (Northern Bohemia). *Sborník Severočeského Muzea, Přírodní Vědy*, Liberec, 25: 151-167 (in Czech, English summary).
- ŠTASTNÝ K., BEJČEK V. & HUDEC K. 2006: *Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice*. [The Atlas of breeding Birds in the Czech Republic]. Aventinum, Praha, 464 pp (in Czech, English summary).
- VONDRÁČEK J. 1983: Příspěvek k avifauně Nového Města pod Smrkem. (Ein Beitrag zur Vogelwelt der Umgebung von Nové Město pod Smrkem). *Fauna Bohemiae Septentrionalis*, 8: 25-43 (in Czech, German summary).
- VONDRÁČEK J. 1988: *Významné mokřady Dubový rybník u Černous a niva Smědě*. Msc., dep. in Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, středisko Ústí nad Labem (in Czech).
- VONDRÁČEK J. 1998-1999: Chráněné druhy v avifauně mokřadů severních Čech. (Geschützte Arten in der feuchtgebieten Nordböhmens). *Sborník Okresního Muzea v Mostě, Řada Přírodovědná*, 21-22: 69-80 (in Czech, German summary).
- VONDRÁČEK J. 2005: Příspěvek k avifauně Frýdlantského výběžku. (Contribution to bird fauna of the Frýdlant region). *Sborník Severočeského Muzea, Přírodní Vědy*, 24: 121-132 (in Czech, English summary).
- VONIČKA P. & VIŠŇÁK R. 2008: Základní charakteristika zkoumaného území Jizerských hor a Frýdlantska. (General characteristics of the study area in the Jizerské hory Mts and Frýdlant region). *Sborník Severočeského Muzea, Přírodní Vědy*, 26: 13-33 (in Czech, English summary).

SUMMARY

Since 2008, breeding bird census has been carried out in the Frýdlant region and Jizerské hory mountains. In this paper we present some interesting findings based on provisional results from the years 2007–2009. During the survey we recorded breeding occurrence of nine species, previously considered non-breeding or unknown in this region. Six of them (Red Kite, Common Merganser, Boreal Owl, Long-eared Owl, Barred Warbler and Ortolan Bunting) are documented as breeding or probably breeding in the region. The Great Bittern, Black Kite and White-spotted Bluethroat are classified as possibly breeding.

